Előszó

Nagy és Kisadorján, a Dormán patak völgyében található két kis nyárádmenti falu, természeti értékekkel gazdagon megáldott környezetben helyezkedik el, a jelentős beavatkozásoktól mindeddig szerencsésen megmenekült és őrzi a hagyományos gazdálkodás által kialakított tájat.

A legelők, kaszálók, gyümölcsösök, erdők harmonikus váltakozása tájökológiai szempontból igen értékessé teszik a kis völgyet, a helyi lakosság hagyományőrzése és vendégszeretete igen alkalmassá teszik e falvakat a természetbarát turizmus számára és potenciálisan jó perspektivái vannak a modellértékű fenntartható fejlődésnek.

Nagy és Kisadorján térképe a XVIII. században

Értékes, hagyományos táj

A völgyben több helyen is találkozunk védett növényekkel. Például a nedves réteken számos telepe van a szibériai írisznek és a kosborfélének.

Szibériai írisz

Kosbor

A gyógynövények és az erdei gyümölcsök is ugyancsak nem ritkák ezen a tájon.

Felmerül a kérdés, hogy meg lehet-e őrizni ezt a kis völgyet jelenlegi természeti állapotában? Ellen lehet-e állani a modernizációs nyomásnak és ugyanakkor elfogadható jövedelmet biztosítani az itt élő lakosságnak? A világon számos példa van arra, hogy össze lehet hangolni a természeti, tájökológiai értékek megőrzését a lakosság jövedelemforrásainak növelésével. Ennek egyik útja a természetbarát, ökológiai turizmus. Ez a fajta turizmus értékeli a hagyományőrzést és a természeti értékek megőrzését.

Nagyadorjáni védett növények lelőhelyei

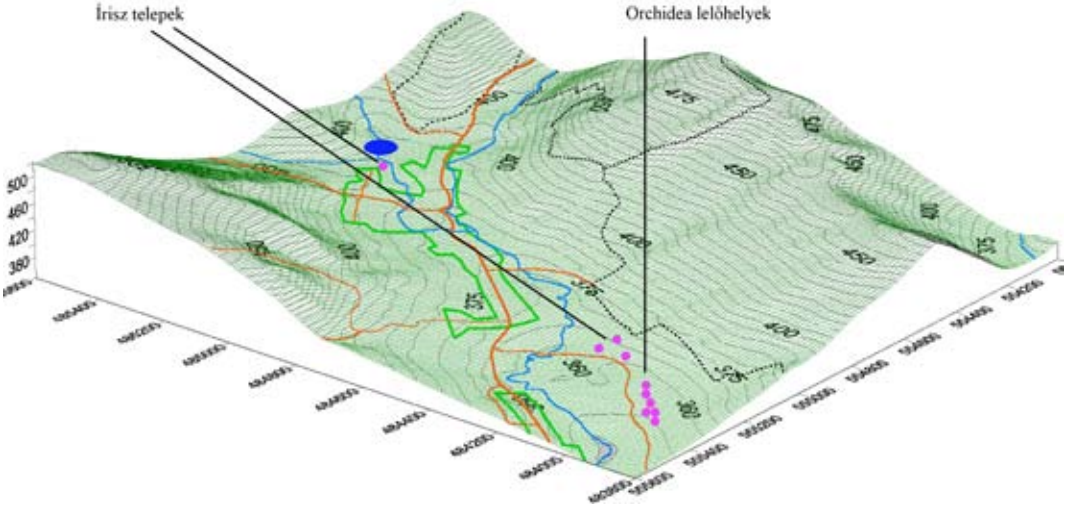

Az Adorjánok története

A nagyadorjáni Németi József feljegyzései és elbeszélése alapján

Többnyire egyházi iratokból dokumentálódva, meg az idősek elmondásaira alapozva írja Németi Józsi bácsi - az 1300-as években, a szűk völgykatlannak a szája előtt állott meg egy kis karaván kb. 50 lélekszámmal. A karaván vezetője Adorján volt. Szétküldte embereit, hogy nézzék meg alaposan a vidéket, hogy van – e folyóvíz, legelő az állatoknak. Jöttek vissza estére a küldöncök azzal a hírrel, hogy minden szempontból megfelel a vidék a letelepedésre. Felmentek a völgy legszebb kis erdős ligetére, ahol meg is telepedtek, és itt verték fel a legelső sátrakat – ezt a helyet ma is **PÁSZTORHÁZ**-nak nevezik.

A település lakói római katolikus vallásúak voltak, saját templomuk nem lévén, Nyárádszentsimonba jártak misére, egészen addig, amíg a reformáció el nem jutott Erdélybe. Azt az utat, amelyen jártak a templomba – a halottat is ezen az úton vitték a nyárádszentsimoni temetőbe- **SZENTEGYHÁZ** ösvényének nevezik ma is. A lakosság nagy része református lett, és az ma is.

1700 körül, már olyan egyházi törvényt vezettek be, amely szerint az a legény, aki meg akart nősülni, a határ bármelyik dűlőjében 12 db. nemes gyümölcsfát kellett oltania, majd az egyházi bizottság átvétele után eskette csak meg a pap. Meg lehet, hogy ennek köszönhetően, nagy gyümölcstermelő vidék lett Adorján. Ekkor már a megélhetést, a pásztorkodás és földművelés mellett kiegészítette a gyümölcstermesztés. A BODONI TANOROK-ban, ma is fellelhetők 200 éves gyümölcsfák is. Nagyadorján nagyon híres cseresznyetermő vidék volt, szekerekkel hordták a gyümölcsöt a vásárba több városba is.

A völgyet Adorján völgynek

nevezték, a patakot, ami hozta a völgy vizét, Adorján pataknak hívták, később már Dorján pataknak, majd Dormán pataknak, utoljára Dorna pataknak. Orbán Balázs feljegyzéseiben is Dorna patakként szerepel.

Honnan erednek a dűlők megnevezései?

SZEREDAI SZŐLŐ, SZEREDAI ERDŐ - Bocskai Istvánt a közeli Nyárádszeredában avatták Erdély fejedelmévé. Minden település katonát kellett adjon Bocskai hadseregébe, hogy milyen okból, nem lehet tudni, de Adorján nem adott katonát. Ezért Bocskai Adorján határából elvett 20 hold szőlőt és 10 hold erdőt, ami a mai napig a szeredai lakosok tulajdona. Ezek ma is a **SZEREDAI SZŐLŐ** ÉS **SZEREDAI ERDŐ** nevet viselik.

CSONKACSERE – a Falbükk dűlőben van egy 600 négyszögöl terület, amit a falu a "boszorkány foglalkozásúak" megbüntetésére, kivégzésére jelölt ki. Erre a helyre felállítottak egy csonka cserefát, amire felakasztják az elítéltet. A környező településeken – Geges, Szentháromság - is kijelöltek ilyen "vesztőhelyet" a falu legmagasabb pontján, amelyet Akasztó-hegynek neveztek. Úgy tudjuk, a Csonkacserén senki sem lelte halálát.

Németi bácsi nagyszüleinek elbeszélése alapján a faluban volt egy boszorkányos ember, Pata Minya bának csúfolták. Őt meg akarták égetni a kisadorjáni VERESCSERÉN, de mikor begyújtottak alája, a sok ember, akik csodálkozni gyűltek össze, egy nyulat látott kifutni a tűz alól. Mikor mentek haza, az emberek nagy csodálatára Minyabá a kapu előtt tette nyélbe a kapáját. Azután még sokáig élt, azért nem égett meg, mert boszorkányos volt, azt mondták. Nem is engedték az egyházi temetőbe temetni, amikor meghalt. A "hompok között" külön temették el, a sírköve ma is meg van és ez áll rajta: Balog Suba Imre, meghalt 1800-ban. Valaki megvette azt a földet, ahol Pata Minyabá sírhelye is áll, és el akarta egyengetni, felszámolni a sírhelyét. Akkora forgószél támadt, hogy az ember kalapját egész Vadasdig vitte a szél. Amikor végre megtalálta a

kalapját, visszament, és rögtön visszaállította a sírhelyet úgy, ahogy volt.

PINCÉK ÉLE –pincegödrök- a tatárok veszedelme ellen készített óvóhelyek. Az öregeknek, gyermekeknek, nőknek készítették. A férfiak a faluval szemben a BONGOR tetejéről figyelték a tatárok bejövetelét. Ételt és vizet raktak ki a házak elé, de a tatárok semmihez sem nyúltak, biztos arra gondoltak, hogy minden mérgezett. Úgy tudjuk, hogy Adorjánban a tatárok semmilyen keserű emléket nem hagytak. Még ma is láthatók ezek a gödrök.

PÓTLÁS – Éjjeli őre volt minden falunak, akinek kötelessége volt a lakosság minden javának a megőrzése. Egy éjjel Molnár György papnak ellopták az ökrét, és az éjjeli őr kellett volna megfizesse. Mivel szegény volt, nem tudta megfizetni. A közbirtokból pótlásba egy darab földet adtak kárpótlásul az elveszett ökörért, ma is innen a neve – **PÓTLÁS.**

VÁSÁROS- ott a helyszínen vásárolták meg a gyulakuti gróf Lázár József és a nyárádgálfalvi Tolnai Gábor – a két nagy úr- a megírt földeket.

A **NYILAK** dűlőt, mind a két úr meg akarta venni. Legelőnek nagyon alkalmas volt, mert egy nagyon jó forrás volt benne (megvan ma is). Hogy ne legyen harag, nyilat húztak az urak, és a nyíl a Tolnai Gábor nevére esett és a terület, amit gyönyörű erdőkoszorú vesz körül ma is, a **NYILAK** nevet viseli.

LIKAT- legelő – Az a parancs járta, hogy 32 hold erdőt kell kiírtani legelőnek a közbirtokossági erdőből. Az erdő oldalába likat vágtak. Ez az erdőkivágás fennmaradt, ma is úgy hívják **LIKAT-legelő.**

A nagyadorjáni vaskút – ezt a kútfelszerelést Budapestről rendelték, az állam költségén hozatták, 1907-ben üzembe is helyezték, egy 400 vedres cement medencével, akkoriban a legkorszerűbb vízpumpával. A medence mélysége 2 m. Egy méter mélyen van egy cserefa gerenda, amire rá van építve egy vízpumpa, ami szükség esetén kerékhajtással kiszívja a vizet. Egy ilyen vízpompa tudomásunk

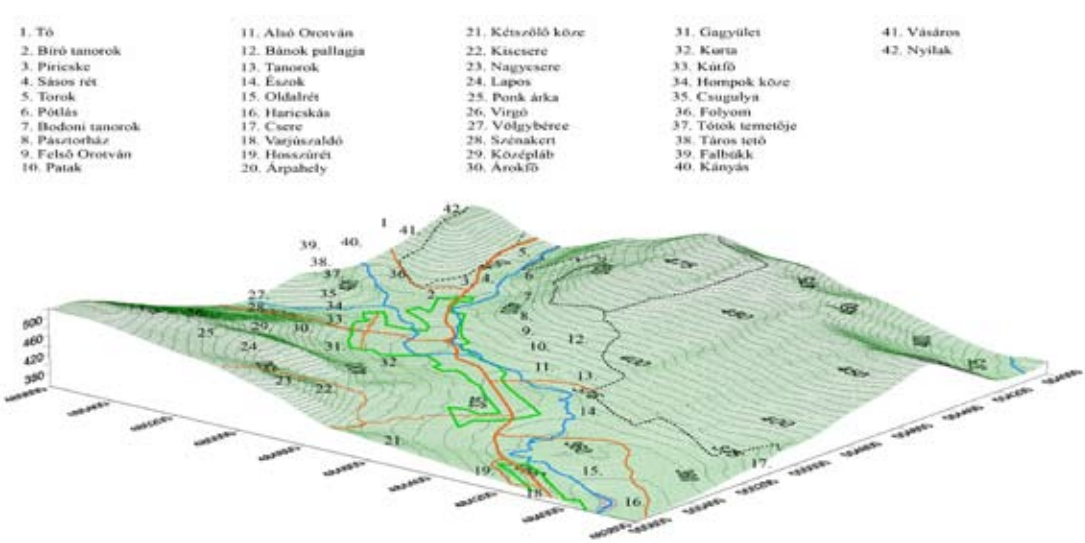

Nagyadorjáni dűlők nevei (Németi József nagyadorjáni lakos rajza alapján)

szerint nincs még Maros megyében. A medence felett van egy kerékkel hajtott szivattyú, amit a budapesti Ganz gyárból hozattak. A medence tetején van egy 50 cm-es fedél cementből. A kútban vaslétra van a fenekéig, amin be lehet menni a kútba. Az 1970-es években nyomattak rá buldózerrel földet, és betakarták a medencét. Rendelet volt, mely szerint minden településen kötelező volt közkutat állítani, főleg a járványok miatt, mivel akkoriban nem volt minden háznál kút, hanem a patakból fedezték vízszükségleteiket. Igy rendelt Németi Mihály, aki az adorjáni gazdakör elnöke volt, a budapesti Ganz gyárból egy modern kútfelszerelést, amit 1907-ben Bíró Mózes bírósága idején fel is szereltek. Sajnos kártékony kezek jóvoltából a kút fontos részei hiányoznak, tehát jelenben nem működőképes.

Források

Nagyadorján 7 forrással rendelkezett és rendelkezik mind a mai napig, amelyek akármilyen szárazság legyen, soha ki nem száradnak. Ezek a következő nevet viselik:

Csorgó
Kiscsere
Árokfő
Csugulya
Kútfő
Folyom
Nyilak

A Kútfő és Csugulya neveket két kis patakocska is viseli.

Az 1700-as években a falu közepét úgy hívták, hogy **ŐRZŐ.**

Itt állott az éjjeli őr. Itt volt felállítva a "lármafa", amely egy 10 m-es faoszlop volt, amire veszély esetén felhúztak egy meggyújtott szalmazsákot, és ez jelezte, hogy vészhelyzet van. A falu három kijáratánál volt egy porgolát-kapu (sorompó féle), amelyek beesteledés után zárva voltak.

Nagyadorján első temploma 1698-ban épült. Ezután mivel saját templommal rendelkeztek a hívek, már nem jártak a nyárádszentsimoni templomba. A második templomot 1781-ben építették újjá a haranglábon kívül. Harmadszorra 1854-ben a haranglábon belül épült újra. A mostani formáját 1927-ben kapta.

A műemlék értékű harangláb 1781-ben épült. Jelenben 3 harangja van a református egyháznak. A kisharang – 16 kg-os - a legrégibb, 1664-ben öntötték vándor iparosok. 1951-ben vettek még mellé kettőt: egy 127 kg-ost és egy 206 kg-ost.

Nagyadorjáni források és vizes élőhely rehabilitációk

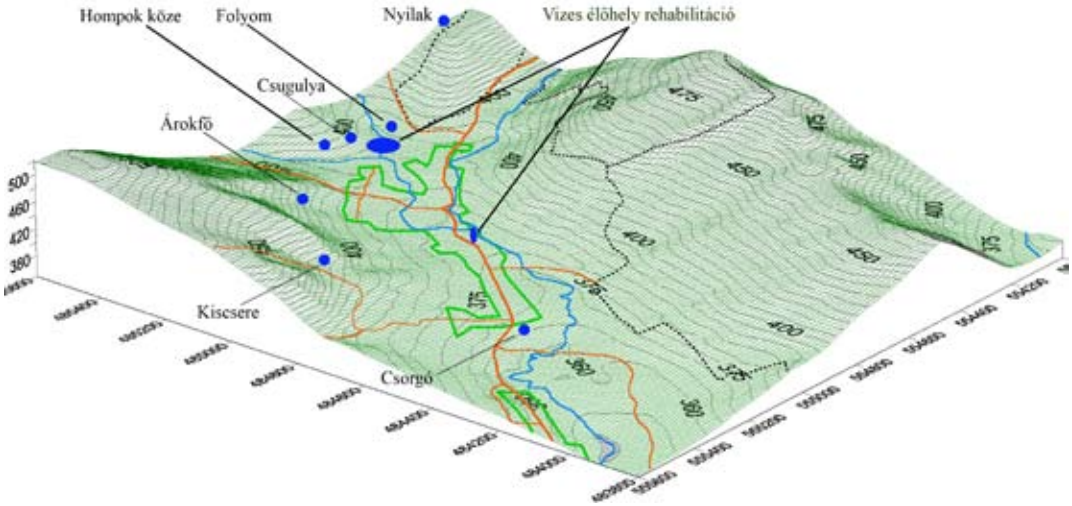

Kisadorján története

Amikor a felső Adorjánban megszaporodtak az emberek, két fiatalember úgy határozott, hogy ők lemennek ennek a völgykatlannak a kapujába. A nagyobbik Domokos, a kisebbik Dénes volt. Ennek a Domokosnak még most is meg van a háza, (kép) ma id. Adorjáni Pál családja lakja. A Dénes háza, a mostani kovácsműhely udvarán állt, az ma már nincs meg. Ez a két nemzetség népesítette be Kisadorjánt. Adorjáni Dénesnek 3 fia volt. A legnagyobbik nehéz, összeférhetetlen természetű testvér volt, ezért reá ragadt a Farkas név. Elment az osztrák császár seregébe katonának, és 12 év szolgálat után kapott egy kutyabőrös nemeslevelet, 10 hold földdel és beltelekkel, a kisadorjáni út külső oldalában (jobb felől). Ennek leszármazottai a Farkas nemzetség, az út bal oldalán a Domokos leszármazottai, az Adorjáni nemzetség. Ez a két nemzetség, akár a Nagyadorjániak, vallásilag református volt, az 1700-as évekig. Akkor igen nagy lett a papbér, amit igazolnak az egyházi iratok is. Egy olyan gazda, akinek 2 igavonó állata volt, köteles volt a papnak 3 napot szántani, akinek nem volt, 3 napot napszámban kellett dolgoznia a pap földjein; egy özvegyasszony, aki a fia árnyékában élt, 6 sing vásznat kellett adjon, minden esztendőben. A kisadorjániak úgy határoztak áttérnek az unitárius vallásra, a szentháromsági anyaszentegyházhoz, azóta az alsó Adorján teljes egészében unitárius.

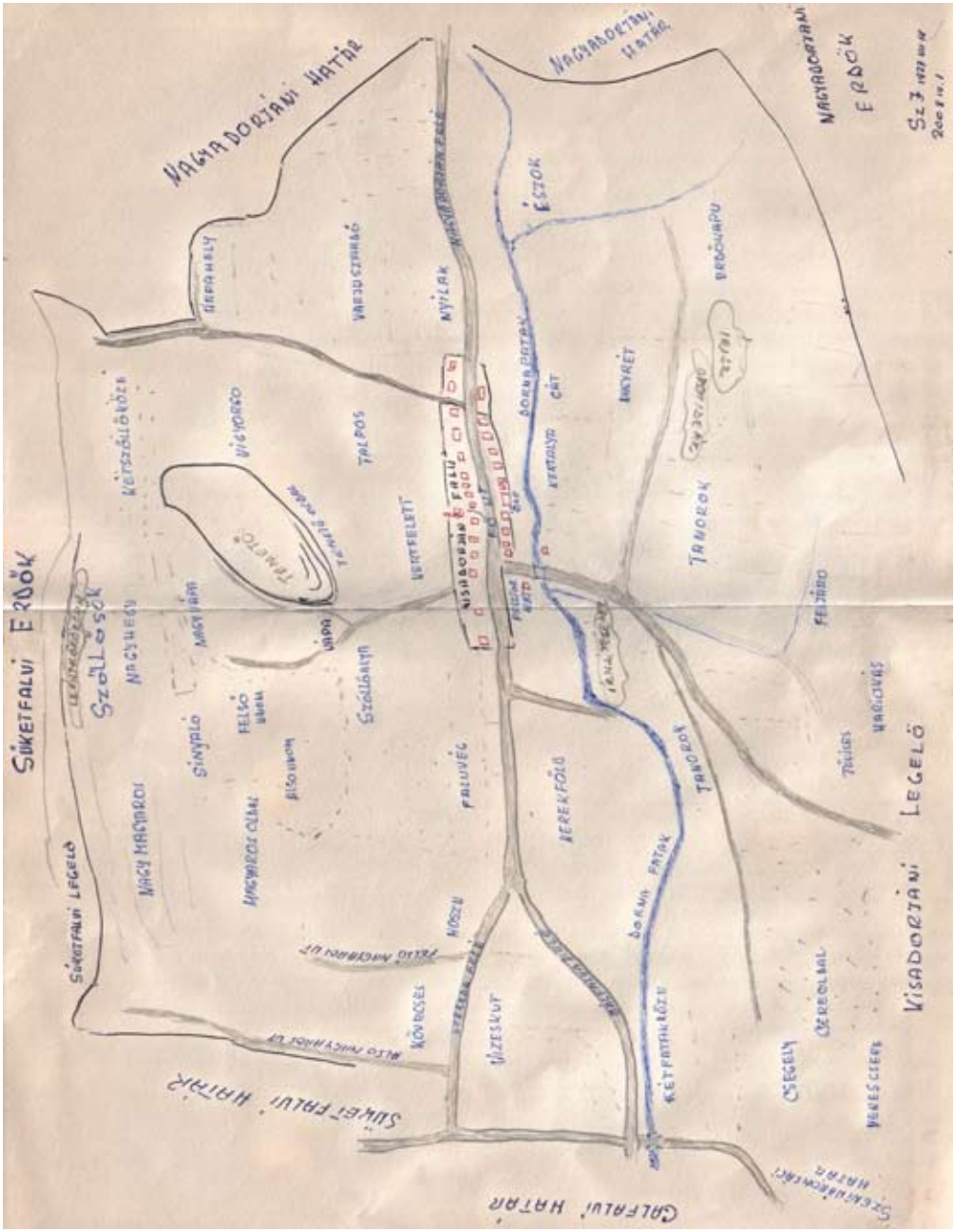
SÜKETFALVI ERDŐK
SZILÁGYI
SÜKETFALVI LEGELŐ
MAGYARDOMBI HATÁR
VÁRHELY
VÁRDOMBRÓ
KÖVESLŐRÉSZE
VÍGVÖRÖS
TÓMOTÓ
TALPOS
KÖVEKALJA
KÖVEK
KÖVEKALJA ÚT
KÖVEKALJA ÚT
KÖVEKALJA ÚT

NAGYADORJÁN LEGÉNYSÉGÉNEK TÖRTÉNETE 1900-TÓL 1962-IG:

Abban az időben népes családok éltek Adorjánban: 4-8 sőt még 10 gyermekes családok is voltak. A legények létszáma a faluban 2-3 korosztályonként meghaladta a 12-t is. A legényélet a faluban hagyomány volt, ami öröklődött fiúról-fiúra. Amelyik fiú már konfirmált, köteles volt a legényavatásban részt vennie, ha ki akart menni este az útra. Minden konfirmált legény 1 l bort kellett vigyen az öreg legények társaságának, hogy ők is legénynek számítsanak, és este ne üldözzék az úton. Aki ezt nem tette, egy fűzfa husánggal, este hazaverték az öreg legények.

Anyáriestéken,lámpagyújtás után minden legény a templom kapujában a lépcsőn gyülekezett. Volt úgy, hogy 15-16 legény is összegyűlt. Először elénekeltek egy katonanótát, ami így hangzott:

Ha bemegyek nagy Romániába,
egyenesen a huszár ka-
szárnyába
Széket is adtak, leültettek rája,
éles az ollója, göndör hajam vágja.

Ezután megkezdődött a "seggbál", ami úgy történt, hogy választottak a legények maguk közül egy szemfogót, aki befogta a legény szemét és a fenekébe beleütött, ha nem találta ki, hogy ki ütött vissza kellett bújjon. Este 11-kor lementek a falu közepébe és összefogózva, nótaszóval vonultak a Templom utcába, ahol minden időben sok leányos ház volt. Ott a kapuban is elénekeltek 1-2 nótát, azzal hazamentek.

Minden második vasárnap tánc volt valakinél a csűrben, ahol egy hegedűs és egy cimbalmos bonyolította a zenét. Pl. a következőt énekelték:

“Asszony mellett jó egy pipa, különösen, ha jól szelel a szára.
Ha megunom az asszony csókját, rágyújtok egy hosszú szárú pipára.
Magam is jó pipa vagyok, nem csoda, hogy az asszonyt szeretem,
Ha fiam lesz, Isten’biza, azt még sokkal jobb pipának nevelem.”

Ez így ment 1962-ig.

A katonaköteles legények be kellett vonuljanak. A bevonuló korosztály, már egy héttel azelőtt megkezdte a búcsúzkodást. Házaltak énekszóval egyik háztól a másikig.

Mikor már nem volt megélhetés, elkezdődött a faluból is a “ népvándorlás”. És evvel elnémult az ifjúság ajka, megszűntek az éneklések a kapukban, az utcákon és még a mezőn munkaközben is. Olyan néma lett Adorján határa, mint a téli erdő.

AZ ASSZONYNÉP FOGLALKOZÁSA 1900-1962:

Adorjánban minden család áprilisban vetett legalább 20 m^2 kendert, aminek a megművelése már a múlt emléke. A kender megnőtt akár 1,5 m-re is, ami július végére-augusztus elejére megért, azt a férfinép segítségével tövestől kitépték, összekötötték és megszárították. Megszárítás után egy bővizű folyóban – a Nyárádban- megáztatták kb. 2 hétig, addig ameddig a héja leázott róla, és azután addig mosták, ameddig hófehér lett. Azután megszárították a napon, a férfiak segítségével jól összetörték, egy kemény fához verve és azután az asszonyok addig tilolták, amíg kihullott belőle a pozdorja. Amikor olyan lett, mint a nagyleány kieresztett haja, akkor jött a héhelés (ebből volt kicsi héhel és nagy héhel). Az úgy történt, hogy egy bükkfa deszkába jó sűrűn kb. vagy 100 db 30 cm-es acélszeget tű hegyesre, belevertek és azon átalfésülték, és kifinomítás után az asztalon megtépték, és összetekerve guzsalyra kötötték. Azután megkezdődött a "guzsalyas", ami abból állt, hogy 8-10 asszony összebeszélt, és minden este sorra minden háznál, vacsora után 10-12 óráig fontak. Fonás közben főztek egy fazék kukoricát, és fonás után, pletyka közben megették. Ez addig tartott, ameddig a fonnivaló. Ez alatt elintézték a falu kicsi és nagy baját, még néha hajtépés is lett belőle. Így telt a tél.

Ugyanígy ment a leánynépnél is. 10-12 leány egy kiválasztott nagyszobában összegyűlt, ott megjelentek a legények is. Amikor a leány elejtette az orsóját – sokszor nem véletlenül esett le- , a legény felvette, egy csók volt az ára.

De a megfont fonalat meg is kellett szőni. A gomolyára feltekert fonalat felmotollálták, és vetőszegen 20-30 sing vászonra mértek fonalat. A sing hossza 62 cm – ez volt a vászonmérő. Márciusban bevitték az osztovátát a házba, és április végén került ki a házból. Igy állították elő a ruhaneműt, ebből csináltak

inget, gatyát, szoknyát, kabátot, terítőket kb. 1930-40-ig, ameddig nem vették át a szerepet a gyárak a ruhanemű készítésében. Az asszonynépnek a szövés-fonás bizony nagy munka volt, sokszor verselték a fonókban: ”Orsó, guzsaly, motolla, veszett volna pokolba!”

Ha szép holdvilágos téli este volt, a fonóból a leányok, legények kivonultak a domboldalra szánkázni. Még a lovasszánt is kihúzták a legények.

ARANY ÁBC -ERKÖLCSI REGULA

Lejegyezte Németi József, 1950. májusában, elmondta Miklósi Albertné, szül. Bíró Ágnes 91 éves

Jókor kelj fel, öltözz, mosdjál, az Istenhez fohászkodjál.
Mosd meg szádat, füled, szemed, mert frissebb lesz egész tested.
Szoktasd hátra a hajadat, ne lepje be az orcádat.
Zsíros vagy olajos kézzel ne kend, inkább mosd meg vízzel.
Mindég nyakravalód legyen, mivel a csóré nyak szégyen.
Körmödet nagyra ne neveld, köntösöket be ne keverd.
Ruhádat portól megtisztítsd, a csizmádat megtakarítsd.
Szépen menj ki az utcára, sokaknak szeme láttára.
Menj az utcán szépen folyvást, nem kullogva nem is futvást,
Ne áncsorogj, ne kiabálj, házak falára ne firkálj.
Ne firkálj házak falára vagy kerítés oldalára.
Ruhádat fél vállra ne vedd, kezed-lábad megnézd hova tedd.
Jégre ne menj sisonkázni, mély vízbe ne menj feredni,
De siess az iskolába, a tudomány hajlékába,
Foglalj helyet, imádd Istent, mert úgy nyersz az Úrtól mindent.
Vedd a pennád, papírosod, legyen miből betűt olvass.
Ne társalogj a rosszakkal, mindég inkább legjobbakkal.
A tempolmba menj csendesen, viseld magad eszesen.
Odaérvén imádkozzál, első helyre ne vágyódjál.
Ha a székbe szoros a hely, ott ne állj meg, fel ne figyelj.
Nagyobb ember elől állj ki, kalapot végy, köszönj neki.
Ha elől van, ne előzd meg, ha hátul van állj meg, várd meg.
Étel előtt asztali áldást mondj, azután hálaadást.
Széket készíts asztal mellé, elsőtől várj, úgy ülj mellé.
Ne könyökölj az asztalra, a vendégek csúfságára,
Távol se ülj az asztaltól, ne hullass ételt a tángyérból"

A karácsonyfa története Németi Józsi bácsi elbeszélése alapján:

A szent ünnep előtt, a város piaca megtelik kivágott, fiatal fenyőfákkal, messzi havasok illata száll ki belőlük és ott lehelik ki lelküket a város kegyetlen kövein. „Nem lesztek ti már magas fenyő óriások, viharral ölelkező, villámmal csókolózó élő torony, az Isten nagy templomában, az ég örök kupolája alatt". Hallani a távoli erdők sóhajtását, keserves sírását az ő kivágott fiatal gyermekei után. Mire való ez a korai halál? Aztán nemsokára szétkapkodják, a kisebbek kunyhókba, a nagyobbak palotákba és még a legkisebbeken is kigyúl egy-két picike gyertya.

A szoba melegétől visszakapják lényük minden szépségét. Sohasem látott gyermekszemek csodálkoznak rajtuk, hogy mik ezek a feldíszített fák. Ez a karácsonyfa.

Ez az isteni szeretet égő, ragyogó fáklyája, a gyűlölet világában."

Németi Józsi bácsi idézett dr. Makkai Sándor szilveszteri prédikációjából:

A szántó-vető ember Isten nagy pergamenjére, ekéjével rejtelmes fekete sorokat ír. Ezekben a sorokban születik meg a világ legszentebb költeménye, a mindennapoki kenyér. A szántó-vető rádől az eke szarvára, hátranéz, látja, amit elhagyott. Előre néz és elgondolja, hogy mennyi van még maga előtt és felfelé néz, lát egy napsugaras eget, teleszívja magát friss levegővel, a Föld láthatatlan igézetével, aztán megpihen, olyanná lesz mint a húr, a hallgatás ravatalán. Azt gondolják az emberek, hogy a múlt elhagyja. Minden emberben benne él egy egész múlt-világ, ősei véréből való örökség, mert nem fehérlapként jöttünk erre a világra, hanem mint egy kitöltött váltó-űrlap, amin rajta van az adás, a kérés, a szerencse, a szerencsétlenség, áldás, átok – ezeket mind hoztuk magunkkal. Törlesztgessük, ha tudjuk vagy kijelentjük a fizetőképtelenséget.

Népszokások, hagyományok

Húsvéti szokások:

-A HÚSVÉTI HATÁR-KERÜLÉS úgy kezdődött, hogy húsvét szombatján este összegyűltek a 15 éven felüli férfiak. Választanak 2 vőfélyt, ezek raknak egy hatalmas tüzet a falu köztemetőjének a tetején – innen belátható az egész falu. Megválasztják a parancsnokságot: királyt, ítélő bírót, csapómestert és 8 sereghajtót, akik ügyelnek a rendre. A király kiadja a törvényeket, amelyek húsvét 3. napjáig érvényesek. A fiatalabbat kötelező "öcsém-uram"-nak szólítani, az idősebbet pedig "bátyám-uram"-nak, nem tegezhették egymást. Ha valaki hibát követett el, a csapómester 5-10 botig megcsapta. Az indulás előtt a királyt megemelik, megcsípdesik és kiáltják:

KIRÁLYT EMELÜNK,
HATÁRT KERÜLÜNK,
BÚZÁT SZENTELÜNK.

Utána elénekelik a 90.-es zsoltárt: " Te benned bíztunk eleitől fogva....." A király kiadja a parancsot a 2 vőfélynek, keressék meg a legközelebbi forrást, mert nagyon megszomjazott. Kürtöljenek, ha megtalálták, mikor odaér a király, jelentik a vőfélyek, hogy meg van a kút. Ha a vőfélyek ittak a forrásból a király előtt, akkor 10 botütést kapnak. Azután elindulnak megkeresni a határhompot. A fiataloknak felteszik a kérdést, hogy biztos, hogy ez a határ? A fiatalokat ráfektették a hompra és 10 botot vertek a fenekükre, hogy öreg korukban is emlékezzenek, hogy hol a határ.

Pénteken már feldíszítették a fenyőfákat, – itt már a leányok is segítettek- és a határkerülés éjjelén tették a leányos házak kapujára, oldalágat pedig minden kapura.

Húsvét másodnapján indul a zenészekkel az öntözés. A király megy a sereg élén, mellette a vőfélyek, akik sajtár vízbe mártott fenyőággal öntözték meg a ház minden lakóját.

De ne maradjon ki a sereg

alkalmazottaiból a HÚSVÉTI BOLOND, aki fehér ingbe és gatyába öltözik egy lant a derekán, a kezében egy bot, aminek a végén egy hamuval töltött harisnya, amivel a kísérgető gyermeksereget üldözi. A gyermekek HAMUBUTYKÁnak csúfolták. Ő is kéri minden háznál a piros tojást (piroskokót). Van egy kosaras, aki szedi a tojást rántottának, másik kosaras a szalonnát, harmadik a bort, a pénztáros szedi a fenyőág árát. Elől jön a király és a megbízottak. A király kiadja a parancsot: " A hegedűnek némuljon el a zengése, mert a király beszédének most kezdődik a kezdése":

Szerencsés jó napot, a ház gazdájának és ennek a háznak minden lakójának.

Adjunk hálát a magasság Istenének, aki ezidáig megtartott bennünket,

Úgy mint Húsvét vasárnapján minket felvirrasztott, Krisztus a kereszthalálából feltámadott.

Én ezt hiszem és e gyülekezetnek bátran hírdetem!

Tegnapelőtt este, megkerültük a falunak határát, hompokkal jelöltük annak barázdáját.

A növendékekkel megismertettük és a határon levő kutakat kitisztítottuk és befedtük.

A szabad ég sátorában ott kint zsoltárt zengtünk, hogy bő termést adjon a Jó Isten nekünk.

Mondjátok emberek, az Úr feltámadott, minden megtérőnek életet adott,

Mi most éppen a Jordán vize mellől jöttünk, melynek forrásából vizet merítettünk,

Sokakat ebből meg is öntözgettünk.

El se hervad soha, erről kezeskedünk, de a hosszú úton, nagyon elfáradtunk.

A kedves házába lassan eljutottunk, egy kis ital megenyhíti megszáradt torkunk,

Még vagy két liter bor a megürült korsónkba, vagy két kalács

az üres tarisznyánkba,
Egy pár lej üres dolmányunkba.Azért kérjük mindezeket, mert Krisztus tanítványai vagyunk.
Még kérnénk egy kis zsírt vagy szalonnát, amibe megsüssük a púpos rántottát.
Ha mindezekből bármi kicsit kapunk, megköszönjük és érte hálát adunk.
Mindezek után: Istentől megáldott húsvéti ünnepeket!

A köszöntő után mindenkivel kezet fog a király. És amikor minden házat végig jártak, visszamennek a vőfélyes házhoz, és ott sütnek a tojásokból egy nagy púpos rántottát, amit a kapott borral együtt elfogyaszt az öntöző sereg. És ezután megkezdődik a HÚSVÉTI TÁNCMULATSÁG, ami folyik 2. és 3. napján. A mulatság végeztével befejeződik a húsvéti törvényhozás is.

Régi szokások:

DISZNÓVÁGÁS - Hajnalban, amikor megérkezett a hentes, pálinkával és kenyérrel kínálták. Utána hátrament a gazda, a hentes és 2-3 disznófogó a disznópajtába. A hentes megszúrta, a vérét megvették, abból készítették a vérest. Utána jött a perzselés, amit régebb csakis szalmával végeztek. Ilyenkor a ház népe már rég talpon volt, beleértve a gyermekeket is, hiszen nagy nap volt ez a család életében: felszámolták a szegénységet. Perzseléskor a gyermekek körül állták a tüzet, ők is csinálták a kicsi tüzet a disznó mellett. Perzselés után megmosták, utána létrára tették és behúzták a konyhába, és ott boncolták fel. Persze még sötét volt, egynek tartani kellett a lámpát, míg a hentes dolgozott, hiszen akkoriban még nem volt villany a faluban. Ha a hentes szerette a pálinkát

gyakran kért, azt mondta, hogy ki kell mosni a disznó fülét. Torokpecsenyét készítettek, puliszkát főztek, azzal kínálták a hentest, rokonokat. Az asszonyok kimosták a belet, a legöregebb húrolta a vékonybelet, a fiatalabb a vastagbelet mosta. Azt tartották, hogy a vastagbelet 101 léből kell kimosni, ahhoz, hogy tiszta és szép fehér legyen. Sóval, szódával, törökbúza hántalékkal mosták. A gyermekek a vékonybélbe levegőt fújtak, a lyukast félre tették. A vékonybélbe töltötték a kolbászt, a vastagbélbe töltötték a májast, a vérest, a gyomorba a 2 gömbecet (véreshús, vér, főtt rizs, só, bors, csombor, szerecsendió). A töltögetés sokszor eltartott éjfélig is. A gerendába rúdat tettek, oda tették fel a költséget, hogy száradjon reggelig. Vacsorára kolbászt, májast, vérest sütöttek. Másnap főzték a káposztalé levest. A húsokat többnyire csak besózással tartosították, nem is igen sütötték le. A haspecsenyét megsózták, megborsózták, csomborliszttel megszórták, feltekerték, spárgával összekötötték és feltették a füstre. Ebből főzték a töltött káposztát: apró kockákra vágták, előzőleg megfőtt fehér kukoricakásával elkeverték, fűszerezték.

Hájszéles: vastagbélbe töltötték (a végbélbe, mert ez egyenes volt). Kiterítették, beékelték, megfűszerezték sóval, borssal, csomborliszttel. Előre megfőzött rizset adtak hozzá, és ezt beletömködték kézzel a bélbe. Ezt is megfőzték, és utána ment a füstre.

Húsdaráló, nagy edény nem volt mindenkinek, úgy kérték egymástól. A feltöltés is kézi töltővel ment, hajtókar nélküli volt, a hasukkal nyomták.

FARSANGI SZOKÁSOK

Januárban, a VÍZKERESZT utáni héten kezdődött a farsang. A farsang ideje alatt beöltöztek maszkurának: a fiú menyasszonynak, a leány vőlegénynek, násznép, pap, vőfélyek, koldus, betyár, deák minden volt, és jártak házról házra. A pap minden háznál megeskette a menyasszonyt és vőlegényt, volt nagy kacagás, mivel a szöveg is nagyon mókás volt. Így ütötték el unalmukat a hosszú téli estéken.

Amelyik legény nem nősült meg a farsang ideje alatt, annak meg kellett húzni a csutkót a gyülekezőhelyen, a többiek szemeláttára, ott is volt nagy kacagás, miközben egymást ugratták.

HÚSHAGYÓ KEDDRE: húslevest főztek, sültet, kürtös kalácsot, pattogatott kukoricát utána kezdődött a böjt. Este bál volt a házasoknak.

NAGYPÉNTEKEN: törtpaszuly, aszalt szilva, kőttes lapótya volt a menü.

TOLLÚTÉPŐ A farsangnak amikor vége lett, szombat esténként tollútépni jártak az asszonyok, leányok. Akinél összegyűltek, az törökbúzát főzött, fánkot vagy csörögét sütött, azzal kínálta vendégeit. A mókás legények meglesték hol van a tollútépő, és bedobtak egy galambot. A galamb ahogy repült, a tollú mind felszállt, vagy pedig valamelyik legény hirtelen beszökött, és elfújta a lámpát.

KALÁKA A falusi ember általában minden nagyobb munkálatot kalákában végzett. A rokonok, barátok segítették egymást munkájukban, igaz, akkoriban nagyobb családok is voltak. Például, mikor folyt az aratás, az egy ünnep volt. Zenészt fogadtak, énekeltek munka közben. A gazda kivitte előre a karókat a gabonatáblába. A leányok, asszonyok sarlóval arattak elől, utánuk a férfiak kötötték a kévét, gyűjtötték, kalangyába rakták. 25 kéve = 1 kalangya. Énekeltek, pihenéskor még táncra is kerekedtek. A rokonságból 2-3 fiatal bennmaradt a gazdánál, megfőzték az ebédet - leves és valamilyen sütemény volt általában – 2 kézrúddal, cseberrel vitték ki az ebédet a mezőre. Vacsorára a gazda bárányt vagy süldőt vágott, kinek mi volt módjában, nagy vacsorát csaptak, mulattak, táncoltak.

Az aratás utáni vasárnap a gazda a csűrjében kalákabált rendezett, de csak azoknak, akik résztvettek az aratásban.

Búzahordásnál is összetársultak, 4-6 szekérrel felkerekedtek, reggel korán már

a kalangya mellett virradtak. 5-6 kalangya rámént egy szekérre. A szénacsűrbe hordták, s ha nem volt, asztagba rakták. Külön volt egy asztagrakó. Volt egy nagy falapát, azzal külön minden sort megpaskoltak. Behegyezték, hogy a víz ne álljon meg rajta, szalmával vagy gurgyéval takarták. A tetejére virágcsokrot tettek, aki feltette, az kérte a liter bort, hogy öntözze meg a virágot, nehogy elhervadjon. Rózsafából vagy somfából készült cséphadaróval folyt a kézi cséplés vagy kézi hajtású cséplőgéppel, utána pedig szóróreostával is, ameddig meg nem jelentek a modernebb cséplőgépek.

KARÁCSONYRA: húsleves, sültek, töltött káposzta, sütemény volt az ünnepi étel. Sok ember a töltött káposzta mellé puliszkát is fogyasztott.

SZILVESZTERKOR: bál volt, amire általában színdarabbal készültek.

Turisztikai programok, látnivalók:

Környezetvédelmi Információs és Vidékfejlesztési Központ

A Fókusz Öko Központ által működtetett Környezetvédelmi Információs és Vidékfejlesztési Központban a fenntartható fejlődésről, az integrált vízgazdálkodásról, a környezetbarát mezőgazdaságról, természetvédelemről és természetismeretről, szelektív hulladékgazdálkodásról, megújuló energiaforrásokról szerezhetnekinformációkatmind a felnőttek, mind a gyerekek. A központban a képzéseket és egyéb programokat a résztvevők igényei szerint lehet alakítani, ezért szükséges egyeztetni a programokkal kapcsolatban a Fókusz munkatársaival. Mivel a központ működtetésében a gálfalvi polgármesteri hivatal is részt vesz, ezért a tevékenységekkel kapcsolatban itt is lehet érdeklődni.

Kisadorján, középen a Környezetvédelmi Információs és Vidékfejlesztési Központ látható

Integrált vízgazdálkodási program

Az integrált vízgazdálkodási program keretében létrehozott vizes élőhelyek, és egyéb objektumok nemcsak vízgazdálkodási szempontból, hanem turisztikai célpontként is figyelemreméltóak.

A megvalósított munkák által egy kis patak ökológiai rekonstrukiós modelljét szándékoztunk megvalósítani. A modellként kiválasztott kisméretű vízgyűjtőhöz számos hasonló méretű és hasonló gondokkal küzdő vízgyűjtőt találunk a Kárpát medencében.

A megvalósított munkák és intézkedések pozitív hatásai:

- *a vízfolyás bizonyos mértékű szabályozása*
- *élőhelyek rekonstrukciója*
- *biodiverzitás növelése*
- *tájökológiai pozitív hatás*
- *mikroklíma javítása*
- *a vízminőség javítása*
- *az eróziós folyamatok csökkentése és ellenőrzése*
- *turisztikai célpontok kialakítása*

Fából készült fenékküszöb

A rehabilitált vizes élőhely hat évvel a rehabilitáció után télen

Ősi mesterségek -

1. Betekintés a házi szövés rejtelmeibe

A nagyadorjáni Kerekes Ibolyánál tanúi lehetünk, hogy hogyan lesz egy régi elbontott szvetterből, kötött pulóverből – az újrafelhasználás legjobb példája – csodálatos szőttes

De készülnek még csodálatos munkák, régi, megunt ruhák csíkjaiból is, ami szintén az újrafelhasználás nagyszerű példája, és szőnek még pamutból is

A program a következőket tartalmazza:

- a szövés története Kis- és Nagyadorjánban, a szövőszék részeinek bemutatása (kb. 20 perc)
- a szövés bemutatása (kb. 20 perc)
- kérdések, a szövés kipróbálása (kb. 20 perc)

2. Látogatás a kovácsműhelyben

A látogató megismerkedhet egy nem mindennapi – sőt kihalófélben levő – mesterséggel.

A kovács neve: Adorjáni Pál, mestersége patkolókovács

A kovácsmesterséghez végtelen türelem és szenvedély kell, sok időt, nehéz fizikai munkát igényel. -- Ön is tanúja lehet, hogyan lesz a kemény fémből, megmunkálható hajlítható anyag

Ajándékba magával vihet a látogató csoport egy szerencsepatkót.

A program a következőket tartalmazza:

- a kovácsmesterség története (kb.10 perc)
- gyakorlati bemutató (kb.40 perc)
- kérdések a látottakkal kapcsolatosan (kb.10 perc)

- A program során aktívan is részt lehet venni a mester munkájában

Természetismereti programok:

Védett növények Kis- és Nagyadorjánban

Kis- és Nagyadorján határában ékeskednek a május vége felé pompásan virágzó lilás SZIBÉRIAI NŐSZIROM (*Iris sibirica*) egyedei.

Sárga nőszirom telepekkel is találkozhatunk (*Iris pseudacorus*).

Az agárkosbor (Orchis morio) is ott ékeskedik a rét virágai között, amely nem mindennapi látványt nyújt; és emellett még más kosborfélékkel is találkozhatunk.

Tavaszi erdei védett növények: hóvirág, kék csillagvirág, pirosló hunyor, kakasmandikó, stb.

Vezetett gyógynövénytúra

Túraajánlatunk egész évre szól a kisadorjáni határban. Különböző, térképen bejelölt pontokon minden évszakra jellemző gyógynövények találhatók. A túra, a Fókusz Öko Központ kisadorjáni vidékfejlesztési és információs központtól indul ÉSZAK felé, majd a gyümölcsösök mellett KELET felé haladva elhagyja a házakat. Átkelve az úton DÉLNEK fordulva felkapaszkodunk a domboldalon, majd az erdő alatt végighaladva NYUGAT felé, követve a gyűjtőpontokat – visszaérkezünk a kiindulóhelyre.

Gombászás gombaszakértő kíséretében

Az adorjáni erdők gazdagok gombákban, itt számos ehető ízletes gomba található, mint például az őzláb, szürke tölcsérgomba, lila pereszke, róka gomba, keserű gomba, stb.

Gyalogtúrák

Az Adorjánok völgyében számos gyalogtúrára nyílik lehetőség, el lehet látogatni a közeli településekre, Szentháromságra, Szentsimonba, Demeterfalvára.

Öko-agro turizmus

Az öko-agroturizmus főleg azokon a vidékeken fejleszthető, ahol érintetlen a természet és élővilág, és ez nem mindennapi élményt nyújt az oda látogatóknak. Mivel a turista egy falusi ház vendége, betekinthet a falusi ember életébe, mindennapjaiba. Látja, hogy hogyan kezdődik a nap egy falusi ember számára, hogyan látja el állatait a gazda. A beszélgetések során a vendég és vendégfogadó kölcsönösen megismerhetik egymás szokásait, hagyományait. Aki a turizmusnak ezt a fajtáját választja, az a csendet, a természet közelségét keresi, hiszen többnyire a város zajától menekül. Természetesen nem félkész, bolti élelmeket akar fogyasztani, hanem csakis a házi ízeket keresi. A falusi turizmus egyre nagyobb teret kezd hódítani, hiszen egyre többen keresik az egyszerűséget, a csendet, az emberközti kapcsolatot. Tudatában kell lennünk annak, hogy azon értékeink, amelyek ide vonzzák a turistákat - a tiszta víz, az állat- és növényvilág változatossága, a táj, a házi termékek – védelemre szorulnak, hogy hosszú időn át megőrizhessük és ne veszítsenek minőségükből.

Vendégfogadó házak

1. Tulajdonos: **FARKAS ERZSÉBET**

Nyárádgálfalva község, Kisadorján 13
Telefon: 0265-586283
Beszélt nyelv: magyar

Információk:
A ház jó állapotban van, hagyományos stílusban épült. A vendégek rendelkezésére két egybenyíló szoba áll, amelyek hagyományos, falusi bútorral vannak berendezve. Külön bejárattal rendelkezik. 4 személy a 2 szobában elalhat. Egy 4 tagú család részére ideális. A tulajdonos egyedülálló, özvegy, nyugdíjas, aranyos néni, kitűnő háziasszony. A ház mellett áll egy gazdasági épület, utána baromfiudvar, hátul zöldséges kerttel. A kert végében folyik a Dorman patak. A patakon keresztül átjárási lehetőség van a közeli rétre, ahonnan az erdő is a közel van. A közeli réteken nyílik május végén, június elején a szibériai nőszirom és sok ritka kosborféle, amelyek virágzáskor nem mindennapi élményt nyújtanak.
Sátorozási lehetőség is van.

2. Tulajdonos: SOÓS DOMOKOS és FEJES GABRIELLA

Nyárádgálfalva község, Kisadorján 20
Telefon: 0265-586291
Beszélt nyelvek: magyar, román

Információk:
A ház jó állapotban van, hagyományos stílusban épült. A vendégek rendelkezésére egy szoba áll, amely hagyományos, falusi bútorral van berendezve két személy részére. Külön bejárattal rendelkezik. A tulajdonosok betegnyugdíjasok, de mellette vezetnek egy élelmiszerboltot. A ház mellett áll egy gazdasági épület, baromfiudvar, gyümölcsös. A gyümölcsös mögött ki lehet jutni a rétre, majd az erdőbe.
Sátorozási lehetőség is van.

3. Tulajdonos: TÓTH TERÉZ és fia TÓTH FERENC

Nyárádgálfalva község, Nagyadorján, 24
Telefon: 0788339425
Beszélt nyelvek: magyar, román

Információk:
A ház jó állapotban van, hagyományos stílusban épült. A vendégek rendelkezésére egy szoba áll, amely hagyományos, falusi bútorral van berendezve két külön fekhellyel. Külön bejárattal rendelkezik. A tulajdonos egy özvegy, nyugdíjas néni, aki a fiával él. A ház mellett áll egy régi ház, hátul gazdasági épület, baromfiudvar, zöldséges kerttel. Ott a közelben az erdő, a közeli réteken nyílik május végén, június elején a szibériai nőszirom és sok ritka kosborféle, amelyek virágzáskor nem mindennapi élményt nyújtanak.
Sátorozási lehetőség is van.

4. Tulajdonos: NÉMET ZSOLT ÉS NÉMET EDIT

Nyárádgálfalva község, Nyárádgálfalva, 283
Telefon: 0746132441
Beszélt nyelvek: magyar, román, angol, francia

Információk:
A ház egy új épület, felül tetőtér van kialakítva. Külön bejárattal rendelkezik. A vendégek rendelkezésére két szoba áll. Mindketten dolgoznak, kislányuk Kinga, még óvodába jár. A ház mellett egy kis baromfiudvar, hátul zöldséges kerttel. A kert végében nem messze folyik a Nyárád folyó.
Sátorozási lehetőség is van.

5. Tulajdonos: MÁRTON FERENC és MÁRTON ZITA

Nyárádgálfalva község, Szentháromság
Telefon: 0740198279
Beszélt nyelvek: magyar, román, angol, francia

Információk:
A ház egy szépen felújított régi épület. Külön bejárattal rendelkezik. A vendégek rendelkezésére két szoba áll. Mindketten dolgoznak. A férj a helyi iskolában tanár, a feleség Nyárádszeredában a takarékpénztárnál dolgozik. A ház mellett egy kis baromfiudvar, hátul zöldséges kerttel, virágokkal. A tulajdonosok nagyon szeretik a kutyákat, kutyatenyésztéssel is foglalkoznak.
Sátorozási lehetőség is van.

6. Tulajdonos: BUTIURCA SÁNDOR ÉS MANUELA

"DORMAN SPORTBÁZIS" - SPORTLAND KFT

Nyárádgálfalva község, Nagyadorján 1/A

Információk:
- legalsó szinten: zuhanyzók, mosdók, öltözők, szauna, rekuperációs kád, kazánház, pince
- földszinten: ebédlő, konyha, kondicionáló terem, 3 x 3 személyes szobák
- felső szinten: 7 x 3 – 4 személyes szobák
- klub: biliárd, csocsó, léghoki, tv (digi tv)

Ideális hely edzőtáborok, táborok, iskolai kirándulások, tájfutás stb. megszervezésére.
A patak átfolyik a telken, a kis fahídon átkelve láthatjuk az egyik fenék-küszöböt és annak pozitív hatását: összefüggőbb víztömeg, vízcsobogás, gazdagabb élővilág. A sportolni vágyók rendelkezésére 2 focipálya áll, a tervek szerint nemsokára kézilabda-, volé- és kosárlabda pálya is lesz.
A kirándulni vágyók máris túrázhatnak, egy dobásnyira van az erdő.

www. dorman.ro

www.undp.ro/environment/sgp.php

http://sgp.undp.org

Készült a GEF SGP által finanszirozott pályázat keretében.
"Fenntartható fejlődés a Dorna patak völgyében élő közösség részére"
Focus Eco Center

Ebben a kiadványban megjelent vélemények a szerzőké. Ezen vélemények nem feltétlenül egyeznek a GEF és UNDP szervezetek véleményével.

munkatársak: Hajdu Zoltán, Karácsony Csilla, Kelemen Árpád, Marton Zoltán

Adatközlő Németi József, aki időközben sajnálatos módon elhunyt és nem érte meg a könyv kiadását. Ezúton szeretnénk hálánkat és nagyrabecsülésünket kifejezni iránta.

2008